

Krúdy Gyula szintén élt rövid ideig Nagyváradon. Nagy Endre cikksorozata az „Ujság” 1936. évi december 6-i számában azzal kezdődik, hogy Krúdy Gyula Nagyváradra érkezett. De ez Ady nagyváradi átköltözése előtt volt. A „Szabadság” 1900. június 3-i száma Krúdy Gyulát mint a lap fővárosi munkatársát említi meg. Krúdy egyébként ezt írja:

Halld tehát olvasó Ady emlékeit vidéki életéről, mikor azokat a Meteor kávéházban elbeszélte, amikor az éjjeli pincér már átadta a virrasztó társaságot a nappali pincérnek.

Tehát amit Krúdy Ady nagyváradi életéről mesél, azt Ady elbeszélése nyomán teszi. Az elbeszélés nem egészen alaptalan. A Mülleráj, amelyről Ady Endre több nagyváradi heti csevegése szól, a Szent László téren (amit hétköznapi nyelven Kispiacnak neveztek) Müller Salamon tulajdonában levő cukrászda volt. Ebéd után ott feketéztek az urak és délután a nők uzsonnáztak ott. Inkább zsidók, mint keresztények, amint Krúdy is megjegyzi. Ady aligha időzött ott uzsonna idején, mert ez egybeesett a szerkesztőségi munka idejével, de azért olykor megfordulhatott ott ekkor is. Az Izraelita Nőegylet multságairól szóló cikkei bizonyítani is látszanak, hogy kezdetben nem idegenkedett ettől a társasági körtől. Renéek, Adélok, Rellák nem jártak oda, mert a leányok abban a korban nem jelentek meg nyilvános helyeken. Némi hitelt lehet tehát adni annak az állításnak, hogy a borozás térítette ki Adyt az úgynevezett úri társasági-kör felé vezető útból. Nagy Andor *Tavaszi Váradon* című regényes életrajzában ugyan úgy festi le Adyt, mint aki nyomban Váradra érkezésekor a kocsmák gőzébe vetette magát. Ady maga is bevallotta mindjárt első nagyváradi napjaiban, hogy szereti a bort. De bizonyos jelek mégis arra vallanak, hogy Krúdy leírásának van alapja. Az azonban nem áll meg, hogy Szűts Dezső naiv példázata vette reá Adyt az italra. Szűts nem volt italos ember — ezt beismeri Ady a *Magyar Pimodán*-ban is —, tudtommal később sem és sohasem és így Ady borissza szenvedélyében nem lehetett szerepe. A költő társaséletével Ady Lajos is foglalkozik és azt írja, hogy Ady a kávéházban ismert minden valamirevaló nagyváradi családot. De ez tévedés; Ady nagyváradi éveit idején még igen kevés nő járt kávéházba.

Névtelen

„Szabadság” 1900. június 12.

Szerkesztői üzenet. S. E. Helyben. Köszönjük a figyelmeztetést. Enélkül észre se vettük volna, hogy a „Tiszántúl” (ilyen lap is jelen meg tudniillik Nagyváradon) szombati számának

szerkesztői üzenetében velünk élcelődik. Nem tudjuk mi baja van szeretett kollégáknak, de annyit válaszolnunk kell korlátozott szellemeskedésére, hogy a „Tiszántúl”-al még úgy sem törődnek az ördög sem, ha minden pápaválasztáskor jelenne meg csupán. Ez köztünk az óriási különbség, ezért vettük csak figyelmeztetés után észre kedves kollégánk üzenetét.

Ha névtelenül is, ez Ady Endre első szerény polémiája a klerikális „Tiszántúl”-al, amellyel később oly gyakran akaszt tengelyt. A „Szabadság” június 9-i számában *Medardus napja* címen kis, ún. borgis betűkkel szedett hír jelent meg félreismerhetetlenül Ady Endre tollából. A cikk évődik a naptárban előforduló Medardus püspökkel és merő babonának mondja azt, hogyha Medardus napján esik az eső, akkor negyven napig esni fog. A szépen megírt, egyébként is ártatlan híre a „Tiszántúl” június 9-i számában ez a kötekedő szerkesztői üzenet látott napvilágot:

Érdeklődő. Arra az esetlen borgis cikkekre pedig csak annyit, hogy még egy ilyen borgis s a „Szabadság” éjszaka fog megjelenni.

Tudni kell, hogy a „Szabadság” 1900 júniusában áttette eddigi reggeli megjelenési idejét este 7 órára, és ezzel a ténnyel tréfálkozik a „Tiszántúl”. Erre adott választ a „Szabadság” az idézett szerkesztői üzenetben. A „Tiszántúl”-ban június 13-án most már ez a szerkesztői üzenet olvasható:

Fűzfapoéta. Csak őrizze meg továbbra is inkognitóját egész nyugodtan.

Hogy ez Adynak szólt-e, azt nem lehet megállapítani. Ady egyébként ezekben az időkben igen sokat dolgozott, mert az este megjelenő lapban sok kézirat kellett és a kiadó „jó lapot” követelt a munkatársaktól. Feltehető az is, hogy Ady keveset is aludt ezekben az időkben, mert este megjelenő lapot korán kezdenek szerkeszteni. A „Szabadság” azonban nem sok idő múlva ismét áttért a reggeli megjelenésre.

Nagy Endre

„Ujság” 1936. december 6.

[Nagy Endre írja Krúdy Gyula nagyváradai megérkezéséről:]
Hónapos szobát már szereztek neki havi tíz koronáért; most hát ki kell oktatni, hogy hol étkezzék, hol kávézzék s ha

elszakad az inge, hol vásárolhat másikat a legolcsóbban. Beláthatom (mondta Laszky Ármin, a „Szabadság” kiadója), hogy mindezt magától ki nem találhatja. Sötét daccal feleltem: — De miért éppen én? Ott a Bíró Lajos vagy az Ady Endre. Miért nem mennek ők? Nekik éppen olyan kollégájuk, mint nekem.

A többit nem is említettem, de Bíróval és Adyval egyidős voltam s. kortársak között féltékeny gonddal tartott a versenyfutás. Vigyáztunk, hogy egy hüvelykkel ne maradjunk el egymástól. Laszky Ármin azt magyarázta, hogy Bíró Lajos Párizsban élt egy évig, trabukót szív, a legelőkelőbb urak társaságában szeret üldögelni, szegény Krúdy Gyula, ha ő utána indul, egy hétre sem lesz elég a fizetése. Ady Endre pedig javíthatatlan lump, ebédelni is éjjel szokott a Walterájban és a többi mulató helyen, tőle megtanulhatja Krúdy Gyula, hogy hol lehet a legjobb bort kapni, hol vannak a legcsinosabb lányok, de hogy hol mérik a legolcsóbb kismenüt, arról neki magának sincs fogalma.

Már korábban jeleztem, hogy Krúdy Gyula és Ady Endre nem működtek egy időben Nagyváradon. De most Nagy Endre személyében olyan tanú lép itt elénk, akit az avatatlan olvasó hitelesnek fogad el. Így tehát alaposabban utána kell a kérdésnek nézni: vajon csakugyan akkor érkezett-e Krúdy Gyula munkatársnak, illetve korrektornak a nagyváradai „Szabadság”-hoz, amikor Ady és Bíró már ott voltak? Krúdy Gyula neve már hiányzik a „Szabadság” munkatársairól összeállított névsorból is, amelyet Pásztor Bertalan közöl abban az elbeszélésben, amelyben elmondja, hogyan szerződtették le Adyt Nagyváradra. De ha Ady nagyváradai működését megelőző félévről, tehát 1899. év második feléről is átböngésszük a legnagyobb figyelemmel a „Szabadság”-ot, abban Krúdy Gyula nagyváradai újságírói működésének semmi nyomát nem tudjuk felfedezni. A „Szabadság”-ban 1899. július 15-én megjelenik Krúdy Gyula *Nyár* című tárcája, de ez nem bizonyítja, hogy egyben Nagyváradon is élt. Tényként jelenthetjük tehát ki, hogy amikor Krúdy Gyula Nagyváradra érkezett mint a „Szabadság” munkatársa, Ady és Bíró egyáltalában nem éltek Nagyváradon, és mikor Ady és Bíró megkezdték nagyváradai működésüket, már Krúdy Gyula nem tartózkodott Nagyváradon. Nagy Endre azonban már jóval korábban dolgozott mint szorgalmas munkatárs a „Szabadság”-ban és így ő minden bizonnyal együtt működött Krúdyval. De Ady nevét önkényesen keveri bele a színes krónikába. A kor nagy költője és nagy prózaírója Nagyváradon nem találkozott.

Nagy Endre az „Ujság” 1936. március 14. számában ismét felveti a Krúdy-kérdést és ezeket írja :

Krúdy Gyula otthagyt bennünket, azt mondta fontos irodalmi kötelezettségei vannak a fővárosban a „Képes Családi Lapok”-nál, az „Ország-Világ”-nál, sőt „A Hét”-nél is dolgozni fog, ha sikerül az öreg Kiss Józseffel megegyeznie... De még ott maradtunk hárman, akik a jövőbe vetett hittel és dacos elszántsággal íróknak vallottuk magunkat. Ady Endre, Bíró Lajos és én.

Mint hogy kétségbevonhatatlanul megállapítottam, hogy Krúdy Gyula nem működött együtt Ady Endrével Nagyváradon, elesik mind az, amit Nagy Endre Krúdy Gyulával kapcsolatban a nagyváradi írók összefogásáról mond.

Névtelen

„Szabadság” 1900. június 12.

Pornográfok. A nyári napon ünnepélyesen visszavonunk minden rosszat, amit a néppárti urakról írtunk. Nagy nap ez a mai. Molnár apát úr ünnep után szombaton expialta minden eddigi bűnét. Közerkölesünket egy óriási jelentőségű leleplezéssel megmentette az elveszéstől. Leleplezte azokat a nyomorult, erkölsbomlasztó egyedeket, akik aljas írasaikkal beszennyezték eddig a jámbor lelkeket. Az egyik gonosztevőnek az a szerencséje, hogy meghalt. A nevét azonban tudjuk. William Shakespeare név alá rejtőzött. A másik erkölstelen azonban itt él közöttünk, sőt a multkor Nagyváradon sem átalották ünnepelni. Ennek meg Kiss József a neve. Erkölstelen poeta... Köszönjük, óh szent apát, az ön leleplezését. Aki ezek után is szobaáll önökkel, megérdemli, hogy elvtársaknak nevezzék. A magyar képviselőház mai naplója pornográfia. Azzá tette Molnár apát úr hallatlan együgyű felszólalása.

Ady Endre e kis cikke nemcsak azért jellemző, mert itt támadja meg először — névtelenül bár — élesen Molnár János apátot, a néppárt vezetőjét, akiről később még oly sűrűn fog írni, hanem Kiss József nevének említése miatt is. Ady Endre őt már korábban is, Kiss József nagyváradi előadása alkalmával az „egyedüli élő nagy magyar költőnek” nevezte. Most ismét védelmére kél. Mikor 1902. március 16-án megjelenik „A Hét”-ben Kiss József költeménye, *A naphoz*, Ady Endre ismét hódoló sorokban magasztalja a költőt.

Aminthogy az érdekes és sokrétű visszaemlékezésben igen csekély a történelmi mag. A cikk szerint Nagy Endrét az készítette távozásra Nagyváradról, hogy életveszélyes konfliktusba keveredett a nagyváradi jogakadémia ifjúságával és ettől csak a gyors, titokban végrehajtott elutazás szabadíthatta meg. De az egykorú nagyváradi lapokban mindennek semmi nyoma nincs. Az igaz, hogy Nagy Endre a „Szabadság” 1900. évi június 22. számában írt egy gúnyoshangú cikket a budapesti egyetemi ifjúság antiszemita szárnyáról, de ez semmi összefüggésben nem lehetett Nagyváradról való távozásával, mert hiszen már május 20-án megénekli egy aktuális versezetben, hogy elhagyja Váradot, a „puccos dámát”. Még július 1-én is cikket írt a „Szabadság”-ban. Tehát nem ment el titokban, bizonytalan jövő felé, mert szerződése is volt már a „Magyar Szó” című újsággal. De azért természetesen lehetséges, hogy elutazásakor Ady kikísérte a vonathoz és ez a szép poétikus búcsúséta is megtörténhetett. Nagy Endre még azt írja, hogy Ady, Bíró és ő megfogadták, hogy aki előbb jut Pestre, az egyengetni fogja a többi útját is a főváros felé. Nagyon valószínű, hogy Nagy Endre ezt nem is mulasztotta el, de igen gyér sikerrel tehetette, mert Ady Endre a fent elbeszélte búcsú után három és negyed évvel, Bíró Lajos pedig öt évvel került el Nagyváradról, és Ady távozásában Lédával történt megismerkedésének természetesen súlyosabb szerepe volt, mint Nagy Endre baráti buzgalmának.

Nagy Endre budapesti szerződtetéséről megemlékezik Krúdy Gyula is *Ady Endre éjszakai* című könyvében. Ezeket írja :

Zuboly beszéli: Pályi Ede böngészvén a nagyváradi újságokat a „Magyar Szó” szerkesztőségében, átolvas valamely verset, amely megtetszik neki. A költemény alá Ady Endre volt írva. A szerkesztő az estéjét a Nagymező-uccai sörházban tölti a tavaszi sör mellett, még néhányszor keresztül repkednek fejében az olvasott vers sorai, hazamegy, lefekszik, reggel, mikor felébred, elfelejti Ady Endre nevét, ellenben annál jobban emlékszik Nagy Endrére, kinek néhány humoros tárcáját olvasta ugyancsak nagyváradi lapokban. Sebtilben kiadja az utasítást Zempléni P. Gyulának :

— Nagy Endre olyan verset írt a nagyváradi újságban, hogy Pestre kell őt hozni. Intézd el a kiadóhivatalban, hogy táviratilag küldjenek neki tíz forintot úti költségül Pestre.

Másnap megérkezik Nagy Endre Ady Endre helyett a „Magyar Szó” szerkesztőségébe. Pályi csak hetek múlva jött rá a tévedésre, mikor már többször is látta Ady Endre nevét a nagyváradi újságokban.

Ez a két nagyvárad i Endre története.

Krúdy Gyula csevegése természetesen tisztára anekdota. Az egészből annyi a tény, hogy Nagy Endre tényleg a „Magyar Szó”-hoz szerződött Nagyváradról. Egyébként Nagy Endre az „Újság” 1937. április 18-ismámában, tréfás formában bár, de maga megcáfolja Krúdy Gyula elbeszélését.

ae.

„Szabadság” 1900. augusztus 4.

A lábammal igen meg vagyok elégedve. Eltekintve attól, hogy néhány évvel ezelőtt egy februári csónakázás alkalmával belepottyantam volt légyen az ecsedi láp vizébe és ennek folytán öt hétre megbénított a köszvény — dicsekvés vádjá nélkül mondhatom : a lábaim szolid, polgári és megfelelő lábak.

Ady Endre maga így adja elő balesetét, amely a lábait normális járásából eltérítette és ezt más források is megerősítik. Ady tudvalevőleg roskatag járású ember volt és ez az ecsedi lápnál történt hosszú, önkéntelen fürdésre vezethető vissza. De sokkal vitásabb az, hány kézuja volt Ady Endrének. Egyes források szerint (így Ady Lajos szerint is) egyik kezén hat ujjal jött a világra, és ez a néphit szerint táltosságot jelentett. Ő maga sokszor úgy beszélt el barátainak, hogy a bába nyomban kitorle az egyik ujját, hogy a rontástól megvédje. Ady másik cikke azonban arról ír, hogy az egyik ujját a cséplőgép tépte le. („Szabadság” 1900. jan. 21.) Emlegette barátai előtt azt is, hogy az a gyermek, amelyet állítólag tőle szült Csucsán egy román parasztleány, szintén hat ujjal jött a világra és azért tartja őt a saját gyermekének. Sőt egyes hírek szerint Lédának 1907-ben halottan született kislánya is hatujjú volt. Mindez azonban inkább mende-monda ; Ady csonka ujjának eredetét hitelesen nem lehet megállapítani.

Névtelen

„Szabadság” 1900. augusztus 18.

A vajda ma este búcsúzik. Aztán megy innen Babilonba, fel Pestre. Jön az ősz. Vajon el fogja-e ezúttal kerülni szomorú végzete? Vagy majd ismét elkezdi fuldokolni az őszi ködben

Ady Endre 1905 telén Brüll Bertához intézett levelében tréfás hangon megírja, hogy egy kávéházban találkozott Rienzi Máriával. Ezt Révész Béla is megemlíti.

Rienzi Mária neve még egyszer felbukkan Krúdy Gyula *Ady éjszakái* című regényes visszaemlékezésében; ezek szerint Ady egy éjszaka a Meteor-kávéházban találkozott Rienzi Máriával, aki ekkor a billiárdasztalon fejjel lefelé lejtett Adynak egy táncot.

Mondanom sem kell, hogy ez az elbeszélés nem történelmi értékű.

Rienzi Mária, Révész Béla szerint, 1932-ben tébolydában halt meg. Polgári neve Novák volt.

Névtelen

„Szabadság” 1902. július 5.

A nagyváradi újságírók között kettő van, akik különösen lelkesednek Fedák Sáriért: Ady Endre és Bíró Lajos. A két forradalomimádó fiatal író a forradalmat és fiatalságot ünnepli Fedák Sáriban, az egyéniségnek, az eredetiségnek hódító nagyszerű erejét. A szent tavasznak gyönyörű gyermeke Fedák Sári — írta róla Bíró Lajos, aki Ady Endrével együtt valóságos Zsazsa-kultuszt űz.

Ez után a bevezetés után következik Fedák Sári elbeszélése, hogyan aratta első sikerét a budapesti Népszínházban. Ebben a néhány sorban az az érdekes, hogy a cikk Adyt és Bíró forradalomimádó fiatal íróknak nevezi. Ady Endre cikkeiben Nagyváradon már jelentkeztek valóban forradalmi hangulatok, Bíró Lajos is írt világnézetileg számos erősen baloldali elmélkedést, de forradalmi hangot nem ütött meg. A Tisza-párti „Szabadság”-ban nem is tehette volna.

Névtelen

„Nagyváradi Napló” 1902. július 16.

Ady Endre sajtópöre. Ady Endre sajtópörében, amelyet a nagyváradi káptalan tagjai indítottak ellene, a nagyváradi királyi ítélő tábla, amint annak idején megirtuk — helybenhagyta a törvényszék marasztaló, szigorú ítéletét. A táblai ítélet ellen dr Dési Géza védő ügyvéd semmisségi panaszt jelentett be. A semmisségi panasszal a napokban foglalkozott a zárt ülésben a királyi tábla és azt elfogadta. A tábla a sajtóper iratait már felterjesztette a Kúriához.